

ارزیابی مراکز فرهنگی و ورزشی به جهت مکانیابی و احداث این مراکز

با استفاده از سیستم GIS

مطالعه موردی: منطقه ۱۸ شهرداری تهران

تاریخ پذیرش مقاله: ۸۹/۶/۸

تاریخ دریافت مقاله: ۸۹/۵/۹

دکتر حیدر لطفی* (مدیر گروه جغرافیای انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار)
سهیلا ایرانخواه^۱ (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران)
رضاداشتی برنجه^۲ (کارشناس برنامه ریزی شهری)
بابک صادقی^۳ (کارشناس ارشد مدیریت شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران)

چکیده

مدیریت شهری از برآیند ساختار و وظایف خود نقطه سرآغازی جهت، تامین نیازها، آرامش روانی، آسایش اجتماعی و رفاه عمومی از جنبه های مختلف زیستی است. یکی از مولفه های اساسی در نظام و سیستم ساختار شهری تامین فضاهای عمومی و تفریحی برای شهروندان جهت برطرف کردن بخشی از نیازهای معنوی است که با در نظر گرفتن شاخص های فنی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی از یک طرف و قابلیت سنجی مکانی جهت ایجاد در چارچوب سازگاری محیطی، مطلوبیت، ظرفیت محیطی و وابستگی، تجانس کالبدی، و کاربری از طرفی دیگر از بهترین اصول و شاخص های برنامه ریزی به شمار می رود. در این مقاله سعی شده ویژگی های منطقه ۱۸ شهرداری تهران با توجه به شاخص های اجتماعی و فرهنگی و عدم تجانس قومی در احداث و مکان یابی مناسب کاربریها با هدف پیوستگی فضایی و محیطی مطلوب و سرزنده در کالبد شهر که بتواند به سرانه ها و استاندارد های زیستی در کلان شهر تهران و منطقه کمک نماید مورد بررسی قرار گرفته و روش ارزیابی و سنجش مکانی در این مقاله با تکنیک های GIS خواهد بود.

واژه های کلیدی

مکان یابی، مراکز فرهنگی، مراکز ورزشی، منطقه ۱۸، استانداردهای شهری، تکنیک های GIS

* نویسنده رابط: Heydare_lotfi@gmail.com

1 Carto.2009@yahoo.com

2 rezadashti81@gmail.com

3 Babak_sadeghi2005@yahoo.com

بیان مسئله

اوقات فراغت اگر چه فرصت، نعمت و سرمایه ارزشمندی است که باید قدر آن را به خوبی دانست. لیکن در صورت عدم توجه و برنامه ریزی مناسب و بهره گیری لازم از آن می تواند به مساله، معضل و حتی ورطه خطرناکی برای هر نسل و همه اقشار جامعه تبدیل گردد. لازمه بهره گیری بهینه از این فرصت سازنده حفظ آن از طریق طرح های آموزشی، تربیتی و سرگرمی های مفید و ایجاد فرصت های جدید، تجربه ای خارج از محیط های رسمی کار و درس و مدرسه می باشد. تحقیقات به عمل آمده حاکی از آن است که بخش اعظم مشکلات آموزشی، تربیتی، روانی و رفتاری و اجتماعی نسل جدید و جوان جامعه امروزی ما اعم از دانش آموزان، جوانان، کارمندان و غیره ناشی از عدم امکان تجربه کردن فرصت ها و تسهیلاتی است که در فضاهای خارج از آموزشگاه ها و نظام تعلیمات مدرسه ای، دانشگاهی و محیط های کاری برای کسب معلومات، درک فضیلت ها و لذت و مهارت ها و کارآمدی ها می باشد

فعالیت های اوقات فراغت به دو دسته تقسیم می شوند:

- ۱- واقعی است یعنی به صورت تغییر مکان یا تغییر روش زندگی است مثل مسافرت ها، ورزش.
 - ۲- غیر واقعی است مثل سینما، تئاتر، خواندن کتاب و غیره.
- به طور کلی امکانات مورد لزوم برای اوقات فراغت را می توان در سه مقوله عمده قرار داد.
- ۱- امکانات فرهنگی مانند کتابخانه ها، سینماها، تئاترها، موزه ها و غیره
 - ۲- امکانات تفریحی مانند پارک ها، فضاهای سبز مثل جنگل های طبیعی و مصنوعی و نظایر آن
 - ۳- امکانات و فعالیتهای ورزشی (جسمانی)

در گذشته که اشتغالات و امکانات امروزی (کتابخانه، سینما و مکانهای ورزشی و ..) نبود. نسل گذشته در صحنه و عرصه بازی و تلاش های خود جوشانه شاهد ارضای خلاقیت های خود بود و غالباً وسیله بازی و حتی قواعد بازی ها را خود خلق و وضع می کردند. و در اثر درک و احساس تلاش و عمل موفقیت آمیزشان و نشان دادن آن به دیگران از غرور سازنده، خود باوری و احساس سربلندی امیدبخش و اعتمادسازی برخوردار می شدند. تغییر ساختار خانواده ها از گسترده به هسته ای و افزایش جمعیت (به خصوص جمعیت شهری) و تغییر شیوه زندگی و پیچیده شدن آن و روابط انسانها لزوم تغییر در شیوه زندگی را ایجاد کرده است. در این میان شهرها به ویژه "کلان شهرها" از طریق انبوهی از تار و پودهای نامرئی از پدیده هایی فراوان تاثیر می پذیرفته و بر آن تاثیر می گذارند. نهاد های فرهنگی و اجتماعی شهر، نقش یک پزشک را دارند که باید الگوهای رفتاری متناسب با

شهر و زندگی شهری را به صورت نسخه ای مناسب برای حل و بهبود معضلات شهری تجویز نمایند و در عین حال به دنبال نفی الگوهای غلط زندگی شهری باشند. در حال حاضر یکی از مهم ترین مشکلات موجود در شهرهای کشور ما استقرار نامناسب کاربریها از جمله مکان های ورزشی و فرهنگی و تفریحی است. به نحوی که بسیاری از افراد به علت عدم دسترسی به آنها نمی توانند از امکانات موجود به نحو کافی بهره برداری نموده یا باعث معضلات شهری از جمله ترافیک و صرف وقت زیاد و هزینه زیاد برای استفاده کنندگان شده است با توجه به افزایش جمعیت و جوان بودن جمعیت شهر های ما لزوم افزایش سطح کاربری های فرهنگی و ورزشی و مکان یابی استاندارد آنها با هدف تسهیل دسترسی آسان و کم هزینه بیش از پیش احساس می شود. در این خصوص امروزه باید، مکان یابی و سامان دهی کاربری ها استفاده بهینه گردد. شاخص های مورد استفاده در مکان یابی نسبت به نوع کاربری ها متفاوت هستند. اما باید همه در جهت انتخاب مکان مناسب همسو شوند. استفاده از این شاخص ها نیاز به تحقیقات گسترده و جامع دارد. تنها پس از ترکیب و تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع آوری شده و ارزیابی آنها امکان تصمیم گیری مکانی وجود دارد. وسعت، جاذبه فضایی میزان، استفاده، مکان دسترسی و تمام چیزهایی که به آن ها بستگی دارد را باید طبقه بندی و استاندارد سازی نمود. منطقه ۱۸ شهرداری تهران با توجه به گستردگی و موقعیت جغرافیایی و آهنگ رشد ۳.۷٪ که در طرح راهبردی-ساختاری شهر تهران برای سال ۱۴۰۵ پیش بینی شده است، عواملی چون جذب جمعیت از نقاط دیگر به خاطر ارزانی زمین و قابلیت توسعه همه جانبه و ایجاد مراکز و خدمات شهری من جمله مترو و ایجاد بازارهای بزرگ خرید، توسعه ساخت و سازهای مسکونی و جوان بودن جمعیت منطقه لزوم برنامه ریزی پیش بینی شده بیش از پیش را ایجاب نموده است. استاندارد سازی فضای مورد استفاده با استفاده از سیستم مکان یابی مناسب در سطوح مختلف شهری - منطقه ای می تواند علاوه بر این که خدمتی در جهت زندگی مطلوب برای ساکنان آن منطقه باشد، گامی را در جهت توانمند سازی و گذراندن اوقات فراغت و هنجار سازی اجتماع زیستی بردارد.

اهمیت و ضرورت مسئله

در این مقاله سعی بر آنست علاوه بر سنجش و ارزیابی وضع موجود سرانه ها و فضاهای تامین کننده اوقات فراغت با استفاده از روشها و ابزارهای رایج با نگاهی آرمان گرایانه و یا واقع گرایانه مکان یابی مطلوب و استاندارد سازگار را ارائه نماید.

اهداف تحقیق

- ۱- هدف تحقیق شناخت وضع موجود توزیع خدمات فرهنگی و ورزشی و سنجش آن با استانداردهای نوین برنامه ریزی شهری است.
 - ۲- ارائه الگوی بهینه و مطلوب از توزیع خدمات فرهنگی و ورزشی در سطح منطقه ۱۸ شهرداری تهران.
- سوالات تحقیق عبارتند از:
- ۱- آیا مکان یابی مراکز فرهنگی و ورزشی منطقه ۱۸ براساس استانداردهای نوین برنامه ریزی شهری است؟
 - ۲- میزان تاثیر گذاری برنامه ها و طرح های شهری در عملیاتی شدن و مکان یابی مراکز تا چه اندازه موفق بوده است؟
 - ۳- بهترین نقاط جهت احداث این مراکز بر اساس روش GIS کدام نقاط می باشد؟ .

فرضیه های تحقیق

- ۱-توزیع و پراکندگی مناسب خدمات فرهنگی و ورزشی می تواند در کاهش تردد شهری کمک کند.
- ۲-توزیع خدمات فرهنگی و ورزشی در افزایش سلامت روحی و جسمی شهروندان کمک شایانی بکند.
- ۳-تکنیک GIS می تواند کمک شایانی در برنامه ریزی شهری در مکان یابی مراکز خدماتی بکند.

روش تحقیق

"تحقیق را به عنوان کوششی منظم جهت فراهم نمودن پاسخ یا پاسخ هایی به سؤالات مورد نظر تعریف کرده اند. هدف اصلی هر تحقیق حل یک مشکل یا پاسخگویی به یک سؤال و یا دستیابی به روابط بین متغیرهاست." (پیشکش کلان قوم انسانی و مطالعات فرهنگی)

(www.kandookaw.blogfa.com/post-9.aspx)

در علوم مختلف از روشهای متفاوتی برای مطالعه و بررسی استفاده ، تا شناخت موضوع را ممکن گرداند.

روش تحقیق استفاده شده این مقاله ، روش کتابخانه ای و مشاهده میدانی جهت برنامه ریزی عملیاتی است.

کاربرد GIS در امور فرهنگی و ورزشی

یکی از تحلیل های GIS پرس و جو یا انتخاب از مجموعه داده ها است. پرس وجوی موقعیت که همان پرس وجوی فضایی هم نامیده می شود ، عارضه ها را براساس موقعیت قرارگیریشان می یابد. مثلاً موقعیت ورزشگاه قائم در منطقه ۱۸ شهرداری تهران .

گام بعدی شناسایی مشکلات ، موانع ، کیفیت ، کمیت و نقاط ضعف و قدرت یک مرکز فرهنگی و ورزشی می باشد.

و در گام بعدی پردازش ، محاسبه و پیش بینی یک نتیجه بدست آمده است و در آخر ارائه یک نتیجه معقول و منطقی می باشد.

موقعیت جغرافیائی

موقعیت ریاضی

شهر تهران از نظر جغرافیایی در ۵۱ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳۳ دقیقه طول غربی و ۳۵ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۴ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است.

ارتفاع از سطح دریاو ارتفاع کنونی تهران از سطح دریا در حدود ۹۰۰ تا ۱۸۰۰ متر است. علت این اختلاف سطح به علت گستردگی و وسعت زیاد این شهر می باشد. (www.tehran.ir)

تهران را می توان به سه منطقه طبیعی تقسیم کرد:

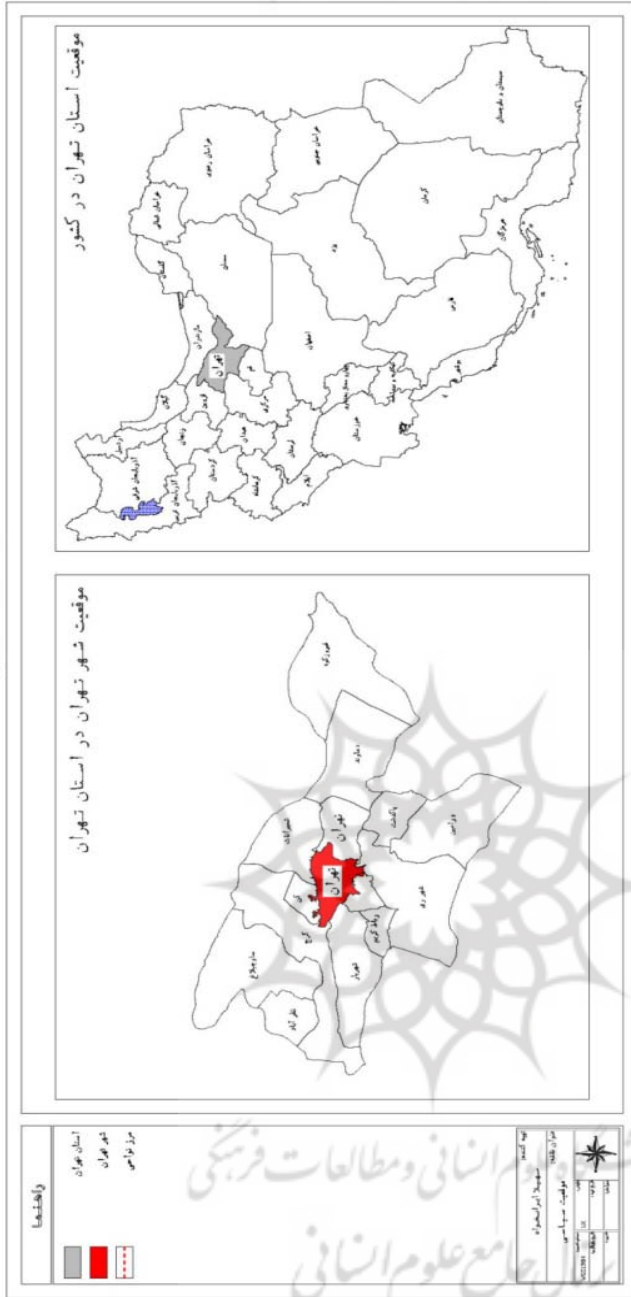
۱- کوهستان های شمالی تهران

۲- دومین منطقه، دامنه های البرز است

۳- منطقه سوم دشتی که قسمت اعظم شهر تهران بر آن گسترده شده و دارای شیب ملایمی با جهت شمالی - جنوبی است.

فضای جغرافیایی شهر تهران در کوه و دشت به وسیله دو رود کرج در غرب و جاجرود در شرق مشخص می شود که در نزدیکی کویر نمک در جنوب شرقی تهران به یکدیگر می پیوندند .

(www.tehran.ir)

نقشه ۱: موقعیت سیاسی

مأخذ: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری (GIS)

جمعیت شهر تهران

شهر تهران تا قبل از بنیان‌گذاری سلسله قاجار و برگزیده‌شدن به عنوان پایتخت ایران، شهری کوچک بود. اما از آن زمان به بعد، رو به پیشرفت نهاد و در اواسط دوره قاجار به بزرگ‌ترین شهر ایران تبدیل شد. بر اساس نخستین سرشماری رسمی که در سال ۱۳۳۵ انجام گرفت، این شهر با ۱۵۶۰۹۳۴ نفر جمعیت، پرجمعیت‌ترین شهر ایران بوده‌است. همچنین بر اساس آخرین سرشماری رسمی که در سال ۱۳۸۵ انجام گرفت (جدول شماره ۱) جمعیت تهران در حدود ۷۸۶۲۸۷۷ نفر که بیش‌ترین جمعیت ساکن منطقه ۴ با جمعیت بالغ بر ۸۱۹۹۲۱ نفر و کمترین جمعیت در منطقه ۲۲ با ۱۰۸۶۷۲ نفر جمعیت و در این میان منطقه ۱۸ شهرداری تهران دارای رتبه ششم در تهران با جمعیتی بالغ بر ۳۸۲۵۴۵ نفر جمعیت می‌باشد. (سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ شهر تهران)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱: جمعیت مناطق ۲۲ گانه تهران بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۵

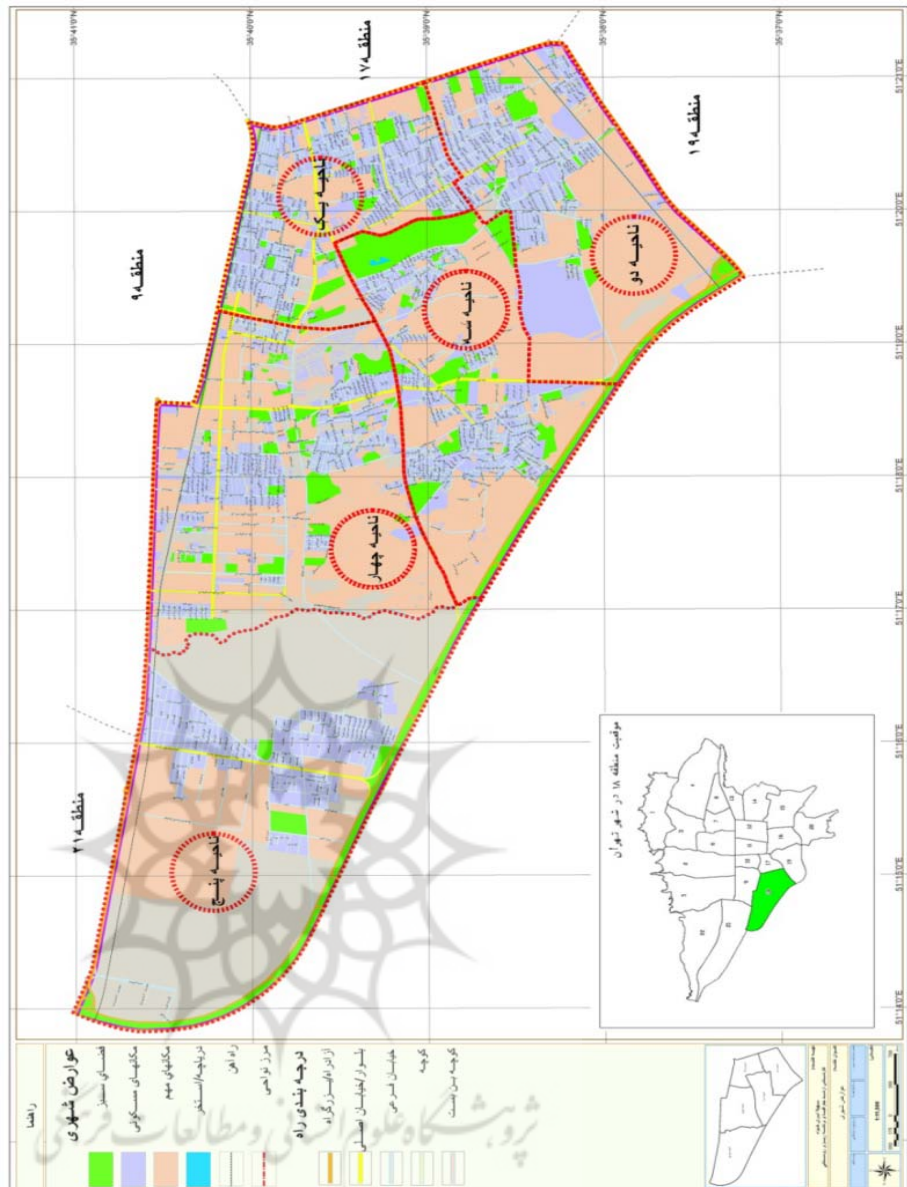
ردیف	نام منطقه	جمع				درصد	جمع	بعد خاتوار	در صد خاتوار
		مرد	زن	خاتوار	جمع				
*	شهر تهران	۴,۰۱۷,۱۵۳	۳,۸۴۵,۷۳۴	۲,۱۸۲,۵۳۳	۴,۰۱۷,۱۵۳	۱۰۰	۷,۸۶۲,۸۷۷	۳,۴	۱۰۰
۱	منطقه ۴	۴۲۲,۸۰۰	۳۹۷,۱۲۱	۲۳۴,۲۸۰	۴۲۲,۸۰۰	۱۰,۴	۸۱۹,۹۲۱	۳,۵	۱۰,۳
۲	منطقه ۵	۳۴۴,۰۲۰	۳۳۵,۰۸۸	۲۰۲,۳۶۶	۳۴۴,۰۲۰	۸,۶	۶۷۹,۱۰۸	۳,۴	۸,۹
۳	منطقه ۱۵	۳۳۱,۹۲۶	۳۱۰,۶۰۰	۱۷۳,۶۶۲	۳۳۱,۹۲۶	۸,۲	۶۴۲,۵۲۶	۳,۷	۷,۶
۴	منطقه ۲	۳۰۵,۳۸۲	۳۰۳,۴۳۲	۱۸۲,۹۵۳	۳۰۵,۳۸۲	۷,۷	۶۰۸,۸۱۴	۳,۳	۸,۰
۵	منطقه ۱۴	۲۴۹,۸۸۳	۲۳۳,۵۴۹	۱۳۹,۷۸۰	۲۴۹,۸۸۳	۶,۱	۴۸۳,۴۳۲	۳,۵	۶,۱
۶	منطقه ۱۸	۱۹۸,۰۷۵	۱۸۴,۴۷۰	۱۰۰,۶۷۰	۱۹۸,۰۷۵	۴,۸۷	۳۸۲,۵۴۵	۳,۸	۴,۴
۷	منطقه ۱	۱۹۲,۲۹۵	۱۸۷,۶۶۷	۱۱۲,۹۸۶	۱۹۲,۲۹۵	۴,۸۳	۳۷۹,۹۶۲	۳,۴	۵
۸	منطقه ۸	۱۹۰,۰۷۰	۱۸۸,۶۵۵	۱۱۶,۶۰۰	۱۹۰,۰۷۰	۴,۸۲	۳۷۸,۷۲۵	۳,۲	۵,۱
۹	منطقه ۲۰	۱۷۱,۰۹۹	۱۶۴,۵۳۵	۹۱,۵۳۰	۱۷۱,۰۹۹	۴,۳	۳۳۵,۶۳۴	۳,۷	۴,۰
۱۰	منطقه ۱۰	۱۶۰,۴۹۳	۱۵۵,۱۲۶	۹۹,۴۵۷	۱۶۰,۴۹۳	۴,۰۱	۳۱۵,۶۱۹	۳,۲	۴,۴
۱۱	منطقه ۷	۱۵۵,۷۶۸	۱۵۴,۴۱۶	۹۹,۳۶۱	۱۵۵,۷۶۸	۳,۹	۳۱۰,۱۸۴	۳,۱	۴,۴
۱۲	منطقه ۱۶	۱۴۹,۰۰۷	۱۴۲,۱۶۲	۸۱,۴۶۳	۱۴۹,۰۰۷	۳,۷۰	۲۹۱,۱۶۹	۳,۶	۳,۶
۱۳	منطقه ۳	۱۴۱,۱۸۶	۱۴۹,۵۴۰	۹۱,۹۷۸	۱۴۱,۱۸۶	۳,۷۰	۲۹۰,۷۲۶	۳,۲	۴,۰
۱۴	منطقه ۱۱	۱۴۱,۲۸۳	۱۳۳,۹۵۸	۸۴,۷۴۴	۱۴۱,۲۸۳	۳,۵	۲۷۵,۲۴۱	۳,۲	۳,۷
۱۵	منطقه ۱۵	۱۳۱,۶۵۰	۱۲۴,۳۷۲	۷۰,۵۶۸	۱۳۱,۶۵۰	۳,۳	۲۵۶,۰۲۲	۳,۶	۳,۱
۱۶	منطقه ۱۲	۱۳۱,۶۴۵	۱۱۶,۴۰۳	۷۲,۱۶۱	۱۳۱,۶۴۵	۳,۱۵	۲۴۸,۰۴۸	۳,۴	۳,۲
۱۷	منطقه ۱۹	۱۲۸,۲۲۶	۱۱۹,۵۸۹	۶۳,۲۶۲	۱۲۸,۲۲۶	۳,۱۵	۲۴۷,۸۱۵	۳,۹	۲,۸
۱۸	منطقه ۱۳	۱۲۵,۹۲۰	۱۱۹,۸۰۴	۷۳,۵۱۵	۱۲۵,۹۲۰	۳,۱	۲۴۵,۷۲۴	۳,۳	۳,۲
۱۹	منطقه ۶	۱۱۹,۴۲۱	۱۱۷,۸۷۱	۷۰,۴۲۶	۱۱۹,۴۲۱	۳	۲۳۷,۲۹۲	۳,۴	۳,۱
۲۰	منطقه ۹	۸۶,۸۳۴	۷۹,۰۶۹	۴۷,۷۳۷	۸۶,۸۳۴	۲,۱	۱۶۵,۹۰۳	۳,۵	۲,۱
۲۱	منطقه ۲۱	۸۲,۵۳۰	۷۷,۲۶۳	۴۳,۵۲۸	۸۲,۵۳۰	۲	۱۵۹,۷۹۳	۳,۷	۱,۹
۲۲	منطقه ۲۲	۵۷,۶۴۰	۵۱,۰۳۴	۲۹,۰۱۶	۵۷,۶۴۰	۱,۴	۱۰۸,۶۷۴	۳,۷	۱,۳

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن سال ۸۵ تهران و سند راهبردی توسعه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

مشخصات عمومی منطقه مورد مطالعه

موقعیت جغرافیایی

منطقه ۱۸ شهرداری تهران در منتهی الیه جنوب غربی شهر تهران (نقشه ۲) از شمال به ۴۵ متری زرنند و بزرگراه فتح در منطقه ۹ و منطقه ۲۱، از جنوب به بزرگراه آیت اله سعیدی (منطقه ۱۹) و بزرگراه آزادگان و شهر چهاردانگه (از شرق به بزرگراه آیت اله سعیدی و منطقه ۱۷، و از غرب بزرگراه آزادگان محدود می گردد). (سند راهبردی توسعه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران)

نقشه ۲: عوارض شهری منطقه ۱۸ شهرداری تهران

مأخذ: شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری (GIS)

وضعیت اجتماعی - جمعیتی منطقه ۱۸ شهرداری تهران

جمعیت منطقه بر اساس آخرین سرشماری نفوس مسکن سال ۱۳۸۸ بالغ بر ۴۰۳۰۱۷ نفر

که از این تعداد ۳۸۲۵۴۵ نفر

(۹۴/۹ درصد) در محدوده و ۲۰۴۷۲ نفر (۵/۱ درصد) در حریم سکونت دارند

این منطقه به لحاظ جمعیت در رتبه ششم شهر تهران قرار دارد و تراکم خالص آن ۷۶۰ نفر در

هکتار و ناخالص آن ۱۰۰ نفر در هر هکتار می باشد .

از کل جمعیت محدوده ۱۹۸۰۷۵ نفر و ۵۱/۸ درصد) مرد و ۱۸۴۴۷۰ نفر و ۴۸/۲ درصد) زن

می باشد نسبت جنسی آن ۱۰۷ نفر و بعد خانوار آن نیز ۳/۸ نفر می باشد.(سرشماری نفوس و مسکن

سال ۱۳۸۵ شهر تهران و سند راهبردی توسعه محلات شهرداری منطقه ۱۸)

بر اساس جدول ۲ ناحیه یک با جمعیت بالغ بر ۱۰۵۴۹۸ نفر و ناحیه پنج با جمعیتی بالغ بر

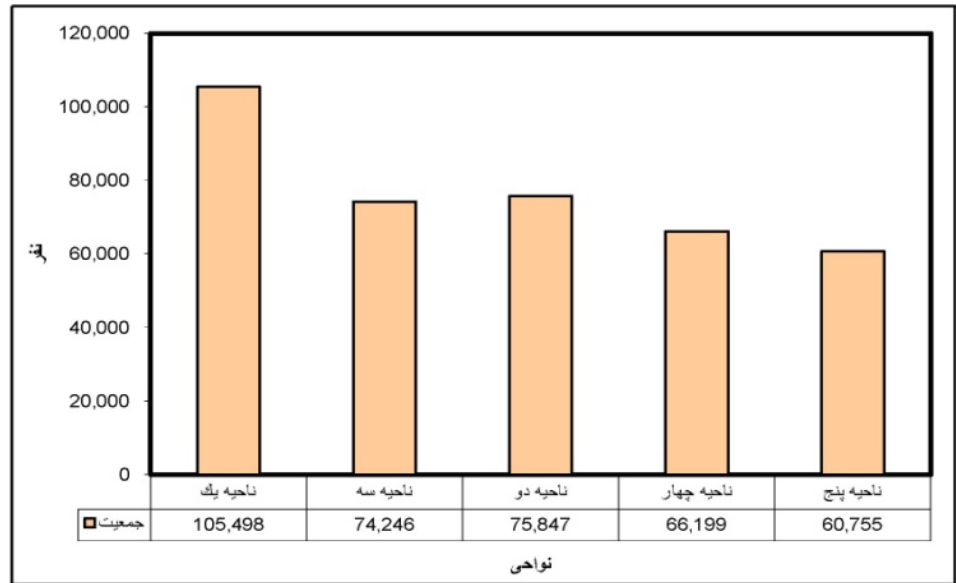
۶۰۷۵۵ نفر بیش ترین و کم ترین جمعیت را دارا هستند.

مساحت

جدول ۲: تعداد جمعیت و سواد منطقه ۱۸ شهرداری تهران به تفکیک نواحی (سال ۸۵)

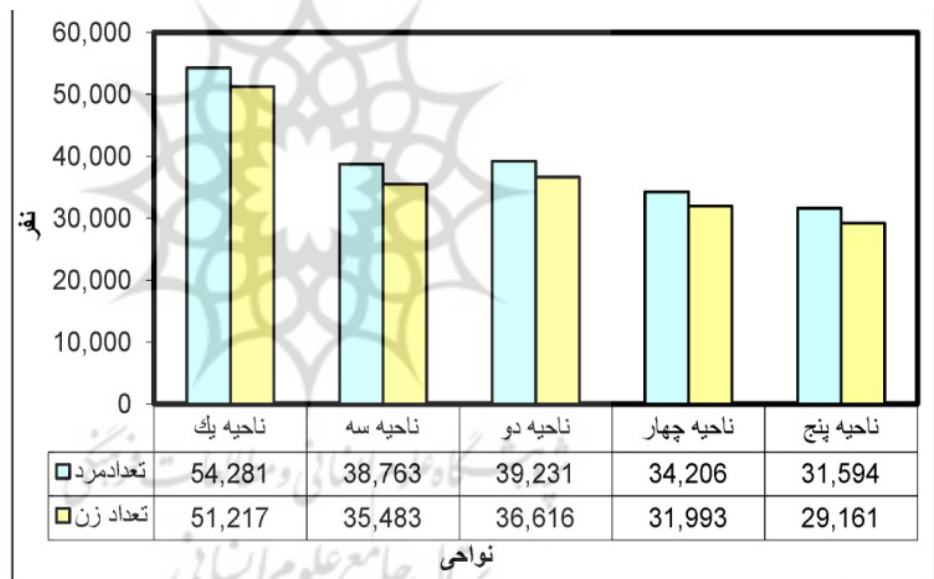
ناحیه	جمعیت	تعداد مرد	تعداد زن	باسواد مرد	باسواد زن	بی سواد مرد	بی سواد زن
ناحیه یک	۱۰۵,۴۹۸	۵۴,۲۸۱	۵۱,۲۱۷	۴۶,۵۹۷	۴۱,۲۱۶	۲,۶۸۰	۵,۳۴۰
ناحیه سه	۷۴,۲۴۶	۳۸,۷۶۳	۳۵,۴۸۳	۳۲,۳۸۹	۲۷,۶۳۴	۲,۸۶۰	۴,۵۷۷
ناحیه دو	۷۵,۸۴۷	۳۹,۲۳۱	۳۶,۶۱۶	۳۲,۵۴۹	۲۷,۶۶۸	۳,۰۲۷	۵,۳۲۹
ناحیه چهار	۶۶,۱۹۹	۳۴,۲۰۶	۳۱,۹۹۳	۲۸,۷۸۶	۲۵,۱۳۱	۲,۳۳۱	۴,۰۱۳
ناحیه پنج	۶۰,۷۵۵	۳۱,۵۹۴	۲۹,۱۶۱	۲۵,۸۸۲	۲۱,۵۳۱	۲,۶۹۴	۴,۷۵۷
جمع کل	۳۸۲,۵۴۵	۱۹۸,۰۷۵	۱۸۴,۴۷۰	۱۶۶,۲۰۳	۱۴۳,۱۸۰	۱۳,۵۹۲	۲۴,۰۱۶

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن سال ۸۵ شهر تهران

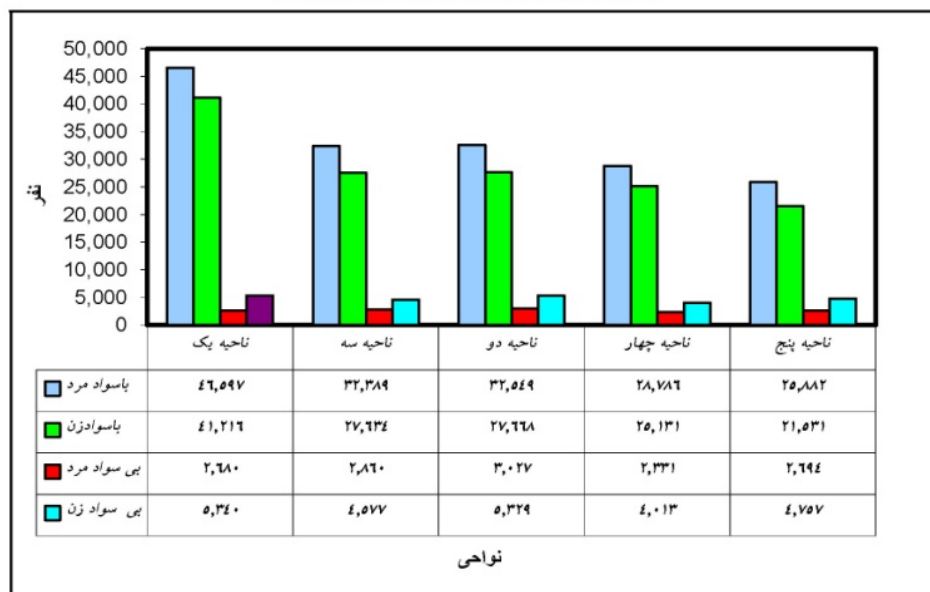
نمودار ۱: نمودار جمعیت نواحی منطقه ۱۸ شهرداری تهران

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

نمودار ۲: تعداد مرد و زن به تفکیک نواحی منطقه ۱۸ شهرداری تهران

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

نمودار ۳: وضعیت سواد به تفکیک نواحی منطقه ۱۸ شهرداری تهران

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

مساحت منطقه ۱۸ شهرداری تهران بر اساس طرح مصوب راهبردی - ساختاری (جامع) شهر تهران ۳۸۰۹ هکتار که ۵/۸ درصد از کل مساحت شهر تهران می باشد .
 طبق جدول ۳ ناحیه یک با مساحتی بالغ بر ۴۳۵۶۱۶۷.۹۸ متر مربع با بیش تری تراکم جمعیت و ناحیه پنج با مساحتی ۱۱۷۲۸۹۲۹.۴۷ با کم ترین جمعیت دارا می باشند (جدول شماره ۲).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۳: مساحت به تفکیک نواحی شهرداری منطقه ۱۸ تهران

ناحیه	مساحت	درصد مساحت محدوده	هکتار	درصد هکتار محدوده
ناحیه یک	۴۳۵۶۱۶۷.۹۸	۱۱.۴۴	۴۳۵.۶۲	۱۱.۴۴
ناحیه دو	۶۶۹۸۶۶۳.۹۵	۱۷.۵۹	۶۶۹.۸۷	۱۷.۵۹
ناحیه سه	۶۴۲۲۶۱۳.۳۵	۱۶.۸۷	۶۴۲.۲۶	۱۶.۸۷
ناحیه چهار	۸۸۷۳۳۹۶.۵۶	۲۳.۳۰	۸۸۷.۳۴	۲۳.۳۰
ناحیه پنج	۱۱۷۲۸۹۲۹.۴۷	۳۰.۸۰	۱۱۷۲.۸۹	۳۰.۸۰
جمع کل	۳۸۰۷۹۷۷۱.۳۱	۱۰۰.۰۰	۳۸۰۷.۹۸	۱۰۰.۰۰

مأخذ: برآورد مساحت توسط نگارنده

ساختار فضایی منطقه

ساختار فضایی و تقسیم بندی منطقه نشان می دهد که این ساختار در گذشته از معیار و شاخص مشخصی تبعیت نکرده به طوری که مقیاس در ناحیه دارای تفاوت فاحشی بوده که این امر بالطبع بر کیفیت خدمت و کنترل آن نیز تاثیر می گذاشته . بر اساس طرح راهبردی - ساختاری (جامع) شهر تهران منطقه ۱۸ شهرداری تهران دارای ۵ ناحیه در محدوده و ۲ ناحیه در حریم می باشد. ناحیه ۵ با مساحتی بالغ ۱۱۷۴ هکتار به عنوان بزرگ ترین و ناحیه یک با مساحتی بالغ ۴۳۵/۸ هکتار بعنوان کوچک ترین ناحیه به شمار می رود و به لحاظ جمعیت ناحیه یک بیش ترین جمعیت با ۱۰۵/ ۴۹/۸ نفر و کم ترین آن ناحیه ۵ با ۶۰۷۵۵ نفر می باشد. همچنین این منطقه دارای ۱۸ محله مصوب بوده که ناحیه ۱ چهار محله ، ناحیه ۲ چهار محله، ناحیه ۳ چهار محله ، ناحیه ۴ سه محله و ناحیه ۵ سه محله می باشد. (جدول ۴)

الگوی تقسیم بندی فضایی محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران متأثر از شبکه دسترسی بدون توجه به ویژگی های قومی ، هویتی و تاریخی بوده و هدف آن ارائه خدمات مطلوب به شهروندان بوده است.

جدول ۴: وضعیت توزیع جمعیت در سطح محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

ناحیه	محلات	جمعیت	تعدادمرد	تعدادزن	باسوادمرد	باسواذزن	بی سوادمرد	بی سواذزن
ناحیه یک	بهداشت	۲۴,۶۸۹	۱۲,۵۶۸	۱۲,۱۲۱	۱۰,۸۳۸	۹,۸۶۹	۵۷۰	۱,۱۳۷
	تولید دارو	۱۷,۸۱۷	۹,۱۰۶	۸,۷۱۱	۷,۹۱۸	۷,۱۴۹	۳۶۳	۷۴۸
	فردوس	۲۹,۰۳۰	۱۵,۰۹۵	۱۳,۹۳۵	۱۲,۸۵۶	۱۱,۰۲۶	۸۶۱	۱,۶۷۸
	ولی عصر شمالی	۳۳,۹۶۲	۱۷,۵۱۲	۱۶,۴۵۰	۱۴,۹۸۵	۱۳,۱۷۲	۸۸۶	۱,۷۷۷
جمع ناحیه		۱۰۵,۴۹۸	۵۳,۲۸۱	۵۱,۲۱۷	۴۶,۵۹۷	۴۱,۲۱۶	۲,۶۸۰	۵,۳۴۰
ناحیه دو	ولی عصر جنوبی	۲۵,۷۳۶	۱۳,۲۵۶	۱۲,۴۸۰	۱۱,۲۴۶	۹,۷۵۳	۷۹۹	۱,۵۱۲
	محله صادقیه	۴,۷۰۷	۲,۴۰۹	۲,۲۹۸	۱,۹۲۴	۱,۶۷۷	۲۶۳	۴۲۱
	رجایی	۳۹,۵۶۲	۱۵,۳۲۸	۱۴,۳۳۴	۱۲,۶۲۱	۱۰,۵۷۱	۱,۲۵۱	۲,۲۰۷
	اسماعیل آباد	۵,۸۴۲	۲,۹۵۰	۲,۸۹۲	۲,۸۲۰	۲,۶۵۰	۱۳۰	۲۴۲
جمع ناحیه	۷۵,۸۴۷	۳۳,۹۴۳	۳۱,۹۰۴	۲۸,۶۱۱	۲۴,۶۵۱	۲۲,۴۴۳	۲,۴۴۳	۴,۳۸۲
ناحیه سه	شهرک مسلمان	۴,۵۶۶	۲,۳۹۶	۲,۱۷۰	۲,۰۵۹	۱,۷۲۹	۱۴۲	۲۴۳
	صاحب قرمان	۱۶,۵۰۲	۸,۵۹۷	۷,۹۰۵	۷,۲۱۳	۶,۴۴۷	۵۸۵	۹۳۳
	یافت آباد جنوبی	۲۷,۳۵۵	۱۴,۲۵۱	۱۳,۱۰۴	۱۱,۹۳۱	۱۰,۳۲۶	۱,۰۳۷	۱,۶۰۷
	یافت آباد شمالی	۲۵,۸۲۳	۱۳,۵۱۹	۱۲,۳۰۴	۱۱,۱۸۶	۹,۳۳۲	۱,۰۹۶	۱,۷۹۴
جمع ناحیه	۷۴,۲۴۶	۳۸,۷۶۳	۳۵,۴۸۳	۳۳,۳۸۹	۲۷,۶۳۴	۲۲,۸۶۰	۲,۵۷۷	۴,۵۷۷
ناحیه چهار	امام خمینی	۱۰,۸۹۱	۵,۶۱۸	۵,۲۷۳	۴,۷۹۹	۴,۲۷۵	۲۸۳	۵۱۰
	شاد آباد	۲۳,۵۷۸	۱۲,۲۶۲	۱۱,۳۱۶	۱۰,۱۳۱	۸,۶۶۷	۹۸۸	۱,۶۰۲
	هفده شهریور	۳۱,۷۳۰	۱۶,۳۲۶	۱۵,۴۰۴	۱۳,۸۵۶	۱۲,۱۸۹	۱,۰۶۰	۱,۹۰۱
جمع ناحیه	۶۶,۱۹۹	۳۴,۲۰۶	۳۱,۹۹۳	۲۸,۷۸۶	۲۵,۱۳۱	۲,۳۳۱	۴,۰۱۳	۴,۰۱۳
ناحیه پنج		۶۰,۷۵۵	۳۱,۵۹۴	۲۹,۱۶۱	۲۵,۸۸۲	۲۱,۵۳۱	۲,۶۹۴	۴,۷۵۷

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ شهر تهران و سند راهبردی توسعه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران

برنامه ریزی فضاهای تفریحی و فرهنگی

فراغت به مجموعه فعالیت هایی گفته می شود که به میل خود، برای استراحت، تفریح، گسترش اطلاعات و آموزشی شخصی مشارکت آزاد و کاربرد توان خویش در خلاقیت، در زمانی فارغ از تعهدات شغلی، خانوادگی و اجتماعی انجام می دهد. (سعید نیا، ۱۵، ۱۳۷۷) رایج ترین فضای گذران اوقات فراغت در شهر، پارک، فضای سبز عمومی و چند کاربردی است که استفاده از آن برای همه شهروندان آزاد است و هیچ گونه محدودیتی از نظر اجتماعی و اقتصادی برای بهره برداری از آن وجود ندارد. احداث این مراکز در سطح ناحیه یک ضرورت به شمار می رود:

- ۱ - کمک به اقتصاد خانواده
- ۲ - کاهش تردهای غیر ضروری
- ۳ - ایجاد امنیت اجتماعی و روانی خانواده ها.
- ۴ - توزیع خدمات در سطح محله، ناحیه و منطقه
- ۵ - ایجاد یک نظام سلسله مراتبی در تامین خدمات بر اساس سطح بندی منطقه

- ۶- توسعه و بازیابی هویت اجتماعی محلات با انجام فعالیت های گروهی
 ۷- کمک به بخش سلامت فکری و جسمی شهروندان
 ۸- وجود این مراکز در سطح ناحیه باعث ایجاد یک رابطه اجتماعی بین افراد می شود. به علت زندگی ماشینی رابطه افراد بسیار کم رنگ شده است.

شاخص های فضاهای فرهنگی و ورزشی^۱

- ۱- فضاهای ورزشی: به هر فعالیتی که کم و بیش به حرکات شدید بدنی وابسته است و بر اساس قواعد و مقررات خاص انجام می شود فعالیت ورزشی گفته می شود. بنابراین تفاوت اصلی بازی و ورزش، وجود قواعد و مقررات خاص در ورزش است.
 ۲- کتابخانه ها و مراکز فرهنگی: که هدف اینگونه مراکز اطلاع رسانی و آموزش به شهروندان در زمینه فرهنگ رواج کتاب خوانی و غیره می شود. (سعید نیا، ۱۳۷۷: ۱۷)

مشخصات انواع کتابخانه های شهری بر حسب مقیاس

انواع اصلی کتابخانه، عبارتند از: کتابخانه های آموزشی، کتابخانه دانشگاهی و کتابخانه تخصصی که توسط شرکتها، نهاد های دولتی و سایر گروهها به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی اعضای خود در زمینه اهداف آن نهاد احداث و اداره می شود. رایجترین کتابخانه عمومی کتابخانه ای است که به طور رایگان یا با مبلغی ناچیز در خدمت افراد یک جامعه یا منطقه قرار می گیرد. هدف کتابخانه ای عمومی خدمت به توده مردم است. کتابخانه عمومی در خدمت همه کسانی است که بتوانند از آن بهره گیرند. وقتی جمعیت شهری از حدی معین بگذرد یک کتابخانه عمومی برای رفع نیاز شهروندان کافی نیست و باید کتابخانه های دیگری در منطقه ایجاد شود. (سعید نیا، ۱۳۷۷: ۲۳) با توجه به میزان بالا بودن جمعیت جوان منطقه (تکثر استفاده کنندگان از کتابخانه ها و مراکز فرهنگی سنینی بین ۶ تا ۶۰ سال دارند) و همچنین مهاجرت پذیری بالای منطقه لزوم آموزش و ارائه فرهنگ ایرانی و اسلامی و غیره در این منطقه بیش از پیش احساس می شود.

معیارهای مکان یابی کتابخانه های شهری از نگاه شهرسازان

مکان یابی و ایجاد کتابخانه با هدف دسترسی آسان و ارائه خدمات بهینه است، بر همین مبنا معیارهای مکان یابی کتابخانه های شهری با نگرش شهرسازانه در چهار بخش پیش بینی گردیده است.

^۱ از دیگر فضاهای فرهنگی و ورزشی می توان به زمین های بازی و تفرجگاه های طبیعی پیرامون شهرها اشاره کرد. که توضیح این موارد خارج از موضوع مقاله می باشد.

- ۱ - کتابخانه محلی: شعاع عمل آن ۵۰۰ تا ۱۰۰۰ متر، جمعیت تحت پوشش آن ۱۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر، سطح زیر بنای آن ۱۸۰ تا ۲۵۰ متر و ظرفیت سالم مطالعه آن ۲۰ تا ۲۵ نفر است.
- ۲ - کتابخانه ناحیه: شعاع عمل آن ۱۰۰۰ تا ۱۶۰۰ متر، جمعیت تحت پوشش آن ۱۰۰۰۰ تا ۲۵۰۰۰ نفر، سطح زیر بنای آن ۲۵۰ تا ۵۰۰ متر مربع و ظرفیت سالن مطالعه آن در حدود ۳۰ تا ۶۰ نفر است.
- ۳ - کتابخانه منطقه: شعاع عمل آن ۱۵۰۰ تا ۵۰۰۰ متر، جمعیت تحت پوشش آن ۲۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰ نفر، سطح زیر بنای آن ۷۵۰ تا ۲۰۰۰ متر مربع و ظرفیت سالن مطالعه آن ۶۰ تا ۲۰۰ نفر است.
- ۴ - کتابخانه مرکزی شهر: شعاع عمل آن تمام شهر و جمعیت تحت پوشش آن ۱۰۰۰۰۰ نفر (یا بیش تر)؛ سطح زیربنای ۴۰۰۰ تا ۸۰۰۰ متر مربع و ظرفیت سالن مطالعه آن ۲۰۰ تا ۵۰۰ نفر است. (سعید نیا، ۱۳۷۷؛ ۲۴)

لذا دامنه و محدوده مطالعاتی که در چارچوب محدوده منطقه ۱۸ شهرداری تهران بوده دو هدف اصلی را بر پایه معیارهای فوق الذکر دنبال می نمایند:

الف: کاهش و خودداری تردهای غیر ضروری در سطح منطقه و شهر تهران

ب: صرفه جویی در زمان و هزینه شهروندان

وضعیت سرانه فرهنگی منطقه ۱۸ شهرداری تهران به تفکیک نواحی در طرح راهبردی - ساختاری و مقایسه آن با استاندارد جهانی

طبق استانداردهای جهانی فضای مطلوب فرهنگی برای هر فرد ۲/۵ متر مربع (طرح راهبردی - ساختاری شهر تهران) در نظر گرفته شده است. و با توجه به جمعیت شهر تهران و جوانی جمعیت و مهاجرت ها و روند رو به افزایش جمعیت در سال های آتی و همچنین با توجه به محدودیت زمین و فضا برای احداث مراکز فرهنگی فضای مطلوب برای هر فرد در شهر تهران طبق طرح راهبردی ساختاری (جامع) شهر تهران ۱/۵ متر مربع در نظر گرفته شده است. فضاهای پیشنهادی علاوه بر مواردی که در (جدول ۵) ذکر گردید باید توانایی ارائه خدمات در یک برنامه میان مدت ۵ تا ۷ ساله را داشته باشد تا به راحتی جوابگوی نیازهای نسل کنونی باشد.

در طی چند دهه اخیر براساس شاخص ها و استانداردها و ضرورت توسعه پایدار کالبدی بدون توجه به برنامه ریزی فرهنگی امکان پذیر نیست. هر چند که بدون داشتن پشتوانه فرهنگی عملاً در آموزش، برنامه ریزی های اجتماعی و توسعه پایدار کشور و غیره خواست ها و هدف ها کمتر تحقق خواهد یافت. با توجه به افزایش جرم و جنایت و اعتیاد و انواع بزهکاری که ناشی از تداخل

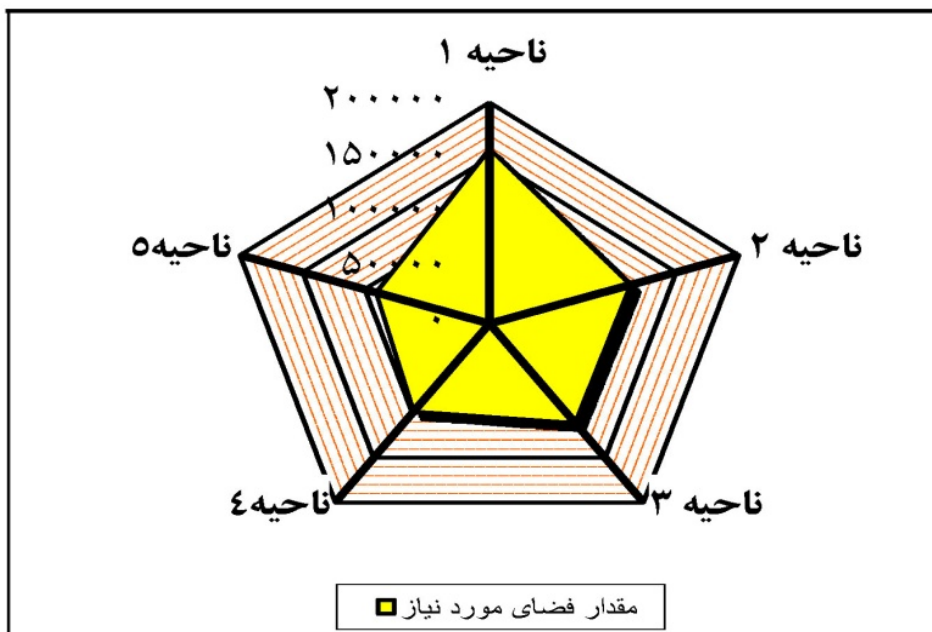
کاربری ها و عدم ارائه مناسب و یا ضعف ارائه فرهنگ و غیره می باشد ضرورت ایجاد مراکز فرهنگی امروزه بیش از هر زمان دیگری احساس می شود تا جلوی انواع بزهکاری و جرم و جنایت در آینده گرفته شود. و مدیریت شهری به عنوان حاکمیت محلی عهده دار ایجاد و یا ارائه خدمات و همچنین حمایت از افراد حقیقی و حقوقی برای ایجاد فضاهای فرهنگی می باشد. با توجه به جدول (۵) تفاوت فاحشی در زمینه کمبود فضاهای فرهنگی (نمودار ۵) در منطقه ۱۸ شهرداری تهران مشهود می باشد.

جدول ۵: وضعیت سرانه فرهنگی در طرح راهبردی ساختاری - ساختاری

مراکز فرهنگی نواحی	ناحیه ۱	ناحیه ۲	ناحیه ۳	ناحیه ۴	ناحیه ۵	جمع کل
جمعیت نواحی	۱۰۵۴۹۸	۷۵۸۴۷	۷۴۲۴۴	۶۶۱۹۹	۶۰۷۵۵	۳۸۲۵۴۵
کتابخانه خایج فارس	۰	۰	۰	۰	۳۰۰	۳۰۰
پروین اعصابی	۰	۰	۰	۰	۸۵۰	۸۵۰
خانه جوان	۰	۱۲۰۰۰	۰	۰	۰	۱۲۰۰۰
خانه سلامت فردوس	۵۶۰	۰	۰	۰	۰	۵۶۰
خانه مشق شهدای یافت آباد	۰	۰	۵۶۰	۰	۰	۵۶۰
خانه مشق میخک	۰	۰	۰	۵۶۰	۰	۵۶۰
سرای محله شاد آباد	۰	۰	۰	۲۱۰۰۰	۰	۲۱۰۰۰
سینما تماشا	۰	۰	۰	۲۵۰۰	۰	۲۵۰۰
فرهنگسرای خاتم	۰	۲۰۰۰۰	۰	۰	۰	۲۰۰۰۰
کافی نت ۱۸	۰	۰	۲۵۰	۰	۰	۲۵۰
کاووشکده معلم	۱۱۰۰۰	۰	۰	۰	۰	۱۱۰۰۰
کتابخانه صادقیه	۰	۳۰۰	۰	۰	۰	۳۰۰
کتابخانه فجر	۰	۰	۴۰۰	۰	۰	۴۰۰
کتابخانه قائم	۰	۰	۴۰۰	۰	۰	۴۰۰
کتابخانه محله بهداشت	۳۰۰	۰	۰	۰	۰	۳۰۰
مرکز شهید مختار سلیمانی	۰	۰	۰	۴۸۰۰۰	۰	۴۸۰۰۰
جمع کل	۱۱۸۶۰	۳۲۳۰۰	۱۶۱۰	۷۲۰۶۰	۱۱۵۰	۱۱۸۹۸۰
سرانه فرهنگی به ترتیب نفر (متر مربع)	۰.۱۱	۰.۴۳	۰.۰۲	۱.۰۹	۰.۰۲	۰.۳۱
مساحت مورد نیاز برای رسیدن به هدف مطلوب (متر مربع)	۱۵۸۱۳۸.۴	۱۱۳۴۴۷.۵	۱۱۱۳۵۲.۹	۹۸۵۷۷.۹	۹۱۱۲۱	۵۷۲۴۷۷.۷

مأخذ: سند راهبردی توسعه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران و برآورد سرانه توسط نگارنده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۴: نمودار حجمی رسیدن به فضای مطلوب فرهنگی در هر ناحیه

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

شاخص‌ها و الگوهای به کار گرفته شده در مکان‌یابی مراکز فرهنگی

- ۱- تراکم مسکونی: هر چه تراکم مسکونی بیش‌تر باشد جمعیت بیش‌تر در آن ساکن خواهد بود. جمعیت نیز عامل تعیین‌کننده در احداث و ایجاد مراکز فرهنگی می‌باشد.
- ۲- کاربری فضای سبز: هر چه فاصله مراکز فرهنگی از پارک کم‌تر باشد گزینه مناسب‌تری است و کارایی آن بهتر می‌باشد.
- ۳- کاربری مراکز فرهنگی موجود: از تراکم این واحدها در یک قسمت جلوگیری شود و این مراکز در جاهایی به وجود آید که تعداد این مراکز کم و یا اصلاً موجود نیست.
- ۴- وجود مراکز آموزشی: هم‌جواری و نزدیکی به مراکز آموزشی (دبیرستان، راهنمایی و آموزش عالی) که به عنوان اصلی‌ترین استفاده‌کنندگان مراکز فرهنگی می‌باشند از شاخص‌های مهم در مکان‌یابی می‌باشد.
- ۵- شبکه معابر: یکی از شاخص‌ها به عنوان محور دسترسی تعریف گردیده است.

رتبه بندی شاخص های سنجش با معیارها و الگوهای مطالعاتی

تعیین معیار و شاخص مهم ترین ابزار جهت مکان یابی مراکز فرهنگی، هنری با رعایت الزامات و قوانین و مقررات کالبدی مکان باهدف تحقق مراحل آسایش، آرامش، و امنیت و رفاه می باشد. و لازمه سنجش و ارزیابی این معیار، تعیین یک فصل مشترک یا هم وزن نمودن آنها جهت ارزش گذاری واحد و دریافت نتیجه مشترک می باشد.

بر مبنای همین معیار و شاخص مطالعاتی و پذیرفته شده، تراکم مسکونی، فضای سبز، مراکز فرهنگی موجود و مراکز آموزشی و شبکه معابر ضرورت وزن دهی و ارزش گذاری انجام و الویت بندی نقاط بهینه پیش بینی گردیده است.

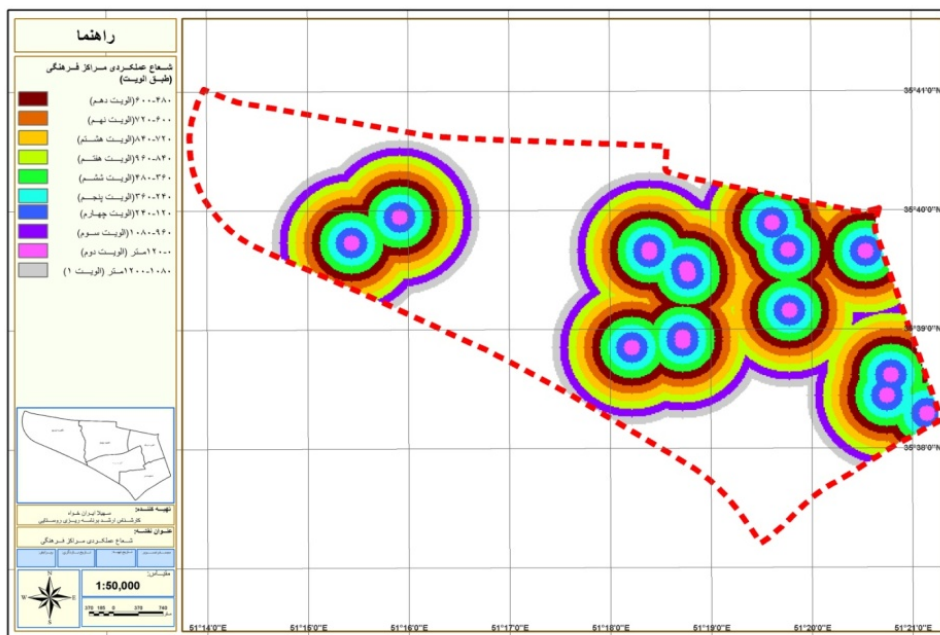
جدول ۶: رتبه بندی شاخص های سنجش با معیارها و الگوهای مطالعاتی

شعاع عملکردی مراکز فرهنگی (۱۲۰۰متر مربع لحاظ شده است)	کدهای ارزش گذاری (از بالاترین رتبه ۱۰ تا پایین ترین رتبه ۱)	شعاع عملکردی فضای سبز (۵۰۰متر مربع لحاظ شده است)	کدهای ارزش گذاری (از بالاترین رتبه ۱۰ تا پایین ترین رتبه ۱)	تراکم واحدهای مسکونی (۵۰۰ کیلومتر مربع)	کدهای ارزش گذاری (از بالاترین رتبه ۱۰ تا پایین ترین رتبه ۱)
۰-۱۲۰	۲	۰-۱۵۰	۱۰	۰-۲۲۹	۱
۱۲۰-۲۴۰	۴	۱۵۰-۳۰۰	۹	۲۲۹-۶۸۷	۴
۲۴۰-۳۶۰	۵	۳۰۰-۴۵۰	۸	۶۸۷-۱۲۳۷	۶
۳۶۰-۴۸۰	۶	۴۵۰-۶۰۰	۷	۱۲۳۷-۱۸۰۹	۷
۴۸۰-۶۰۰	۱۰	۶۰۰-۷۰۰	۶	۱۸۰۹-۲۳۵۹	۱۰
۶۰۰-۷۲۰	۹	۷۰۰-۹۰۰	۵	۲۳۵۹-۲۹۰۹	۹
۷۲۰-۸۴۰	۸	۹۰۰-۱۰۵۰	۴	۲۹۰۹-۳۴۵۹	۸
۸۴۰-۹۶۰	۷	۱۰۵۰-۱۲۰۰	۳	۳۴۵۹-۴۰۰۸	۵
۹۶۰-۱۰۸۰	۳	۱۲۰۰-۱۳۵۰	۲	۴۰۰۸-۴۶۵۰	۳
۱۰۸۰-۱۲۰۰	۱	۱۳۵۰-۱۵۰۰	۱	۴۶۵۰-۵۸۴۱	۲

مأخذ: برآورد توسط نگارنده

الگوی به کار رفته در این مکان یابی مدل اجتماعی ۱ بوده است. در نقشه ۳ مدل شعاع عملکردی مراکز موجود و مراکز آموزشی در نظر گرفته شده و الویت بندی گردیده است.

^۱ - مدل اجتماعی از روی هم فرار دادن لایه ها مورد مطالعه به دست می آید که فصل مشترک این لایه ها نقاط بهینه برای منظور ما می باشد.

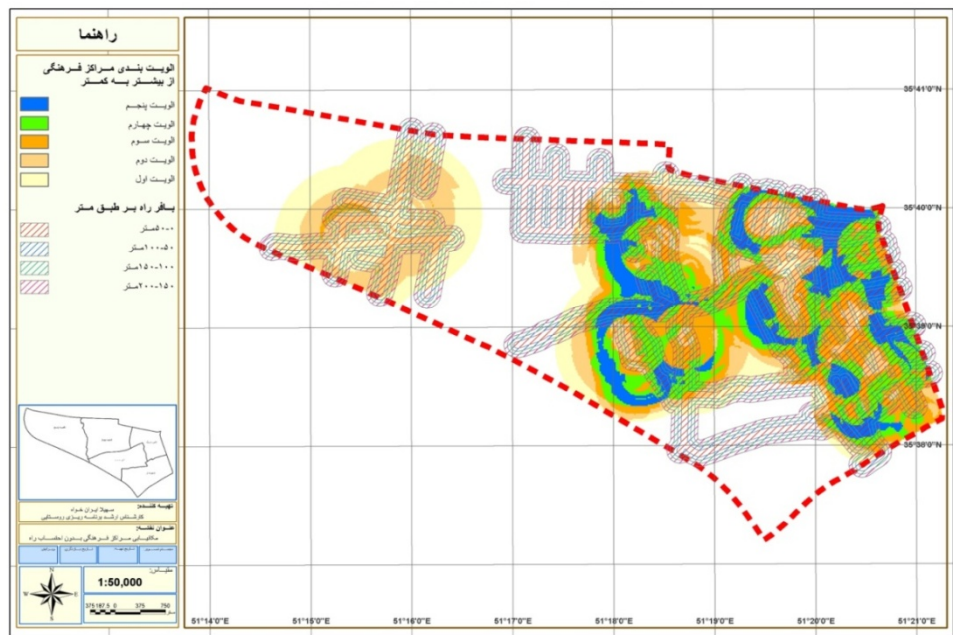
نقشه ۳: رتبه بندی شعاع عملکردی مراکز فرهنگی و با اعمال فاصله از مراکز آموزشی

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

که از بهترین الویت به کمترین الویت دیده می شود.^۱
 نقاط بهینه ایجاد نقاط فرهنگی نسبت به تراکم مسکونی، فضای سبز و معابر به ترتیب الویت
 از بیش تر به کم تر می باشد. (نقشه ۴)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

۱ توجه شود که امتیازات از بالاترین عدد (۱۰) تا پائین ترین امتیاز (۱) می باشد یعنی بیش ترین الویت و بهترین الویت در اعداد بیش تر است. این در تمامی نقشه های موجود در این مقاله صادق است.

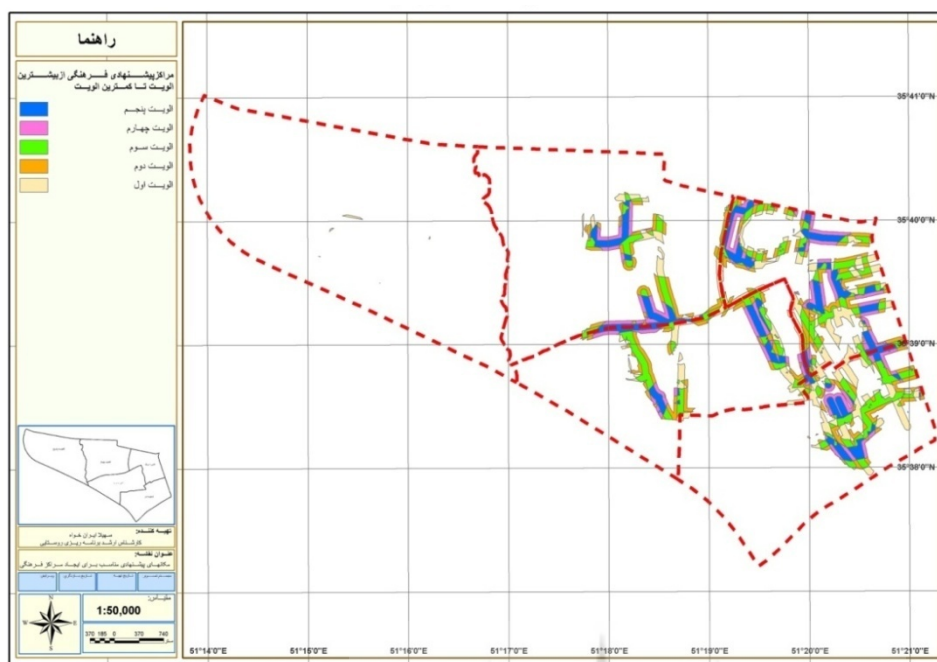

نقشه ۴: تلفیق تمامی شاخص ها (مسکونی، فضای سبز، مراکز فرهنگی، آموزش و معابر)

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

از هم پوشانی نقشه ۳ و ۴ نقشه ۵ بدست آمده که در آن فصل مشترک شعاع عملکردی مراکز فرهنگی و آموزشی، تراکم مسکونی و فضای سبز با عامل راه در نظر گرفته شده است. که نقاط قرار گرفته شده در حریم ۵۰ متری راه دارای بیش ترین الویت و در حریم ۵۰ تا ۱۰۰ متر الویت دوم و در ۱۰۰ تا ۱۵۰ متر الویت سوم و ۱۵۰ تا ۲۰۰ در الویت چهارم قرار دارد. (اهمیت راه به خاطر رفت و آمد بهتر شهروندان که اکثراً شاغلین و یا زنان خانه دار بوده در نظر گرفته شده است)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نقشه ۵: نقاط مطلوب جهت احداث مراکز فرهنگی

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

اهمیت مراکز ورزشی در فرایند سالم سازی شهروندان

ورزش در لغت ، به طور کلی به معنای عمل کردن، انجام کار پیاپی ، به کار گماری فکری و جسمی و یا به معنی اجرای مرتب تمرینهای بدنی به منظور تکمیل قوای جسمانی و روحانی است.

اهداف اصلی و تعمیم ورزش از سوی نهادهای عمومی به دلایل زیر است:

- ۱- اهداف جسمانی : تقویت قوای عمومی و ایجاد ورزیدگی جسمی بین اعضا
- ۲- اهداف روانی : شامل کشف استعدادهای نهفته و شناخت استعدادهای روانی و حرکتی، پرورش و شکوفایی
- ۳- اهداف اجتماعی: شامل پرورش و پذیرش و احترام به قوانین گروهی و مقررات اجتماعی، پرورش توان مدیریت و حس مسئولیت پذیری ، جلوگیری از اشاعه آسیب های اجتماعی و تقویت همبستگی اجتماعی می شود. (سعید نیا، ۱۳۷۷: ۴۹ و ۵۰)

مشخصات انواع زمینهای ورزشی

۱- مرکز ورزشی واحد همسایگی: در مرکز ورزشی واحد همسایگی، امکاناتی برای ورزشهای پرطرفدار مانند والیبال، بسکتبال، و تنیس روی میز در فضای باز پیش بینی می شود. شعاع کاربری مرکز ورزشی واحد همسایگی ۳۰۰ متر است و جمعیتی بین ۲۰۰۰ تا ۴۰۰۰ نفر را تحت پوشش قرار می دهد. حداقل مساحت این مرکز ۵۰۰ متر در نظر گرفته می شود.

۲- مرکز ورزشی محله: مرکز ورزشی محله، فضای ورزشی سرپوشیده ای دارد که از سالن های چند منظوره آن برای انجام چند ورزش در یک سالن استفاده می شود. شعاع کاربری مرکز ورزشی محله ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ متر است و جمعیتی بین ۶ تا ۱۰ هزار نفر را تحت پوشش قرار می دهد. حداقل مساحت این مرکز ورزشی ۸۰۰۰ متر مربع در نظر گرفته می شود و گنجایش حدود ۱۰۰۰ تا ۱۴۰۰ نفر تماشاگر و بازیکن را دارد.

۳- مرکز ورزشی ناحیه: در مرکز ورزشی ناحیه، هم بر تعداد ورزش های انجام شده در فضای باز و هم بر تعداد ورزش هایی که در فضای سرپوشیده انجام می شوند افزوده می گردد. زمینها در ابعادی استاندارد طراحی می شوند و در فضاهای ورزشی امکان برگزاری مسابقه نیز است. شعاع کارکرد مرکز ورزشی ناحیه ۱۵۰۰ تا ۳۰۰۰ متر است و جمعیتی در حدود ۳۰۰۰۰ نفر را تحت پوشش قرار می دهد. متوسط مساحت این مرکز ۲۰ تا ۳۰ هزار متر مربع است و ظرفیت تماشاگران و بازیکنان آن ۷۰۰۰ نفر پیش بینی می گردد. (سعید نیا، ۱۳۷۷: ۵۱، ۵۲ و ۵۳)

وضعیت سرانه ورزشی منطقه ۱۸ شهرداری تهران در طرح راهبردی - ساختاری (جامع)

بر اساس طرح راهبردی - ساختاری شهر تهران میزان فضای ورزشی برای هر فرد ۲ متر مربع در نظر گرفته شده است. که با توجه به جدول (۷) تفاوت فاحشی در زمینه کمبود فضاهای ورزشی در منطقه ۱۸ شهرداری تهران مشهود می باشد. (نمودار ۶)

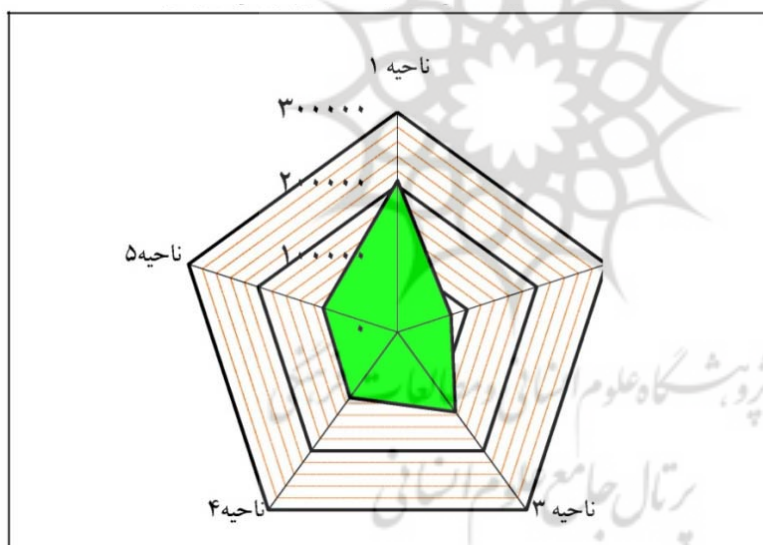
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱- مراکز ورزشی قید شده در جدول شماره ۷ مکان های ورزشی می باشند که شهرداری منطقه ۱۸ و یا آموزش و پرورش منطقه ۱۸ مدیریت آن را بر عهده دارند.

جدول ۷: وضعیت سرانه ورزشی در طرح راهبردی ساختاری

مراکز ورزشی	ناحیه ۱	ناحیه ۲	ناحیه ۳	ناحیه ۴	ناحیه ۵	جمع کل
جمعیت نواحی	۱۰۵۴۹۸	۷۵۸۴۷	۷۴۲۴۶	۶۶۱۹۹	۶۰۷۵۵	۳۸۲۵۴۵
مساحت به متر مربع						
سالن الزهرا شماره ۱۷	۰	۰	۱۷۰۰	۰	۰	۱۷۰۰
تزیینت بدنی	۳۰۰۰	۰	۵۰۰۰	۰	۰	۸۰۰۰
حرم بزاد	۰	۱۹۰۰	۰	۰	۰	۱۹۰۰
زمین فوتبال (مدرسه)	۰	۰	۰	۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰۰۰
سالن ورزشی الزهرا	۰	۰	۱۷۰۰	۰	۰	۱۷۰۰
سالن ورزشی الزهرا ۱۶۱	۰	۰	۰	۰	۱۷۰۰	۱۷۰۰
سالن ورزشی شهید قنبری	۰	۰	۱۹۰۰	۰	۰	۱۹۰۰
سالن ورزشی ناحیه ۳	۰	۰	۱۷۰۰	۰	۰	۱۷۰۰
شهیدان اسماعیلی	۱۲۰۰	۰	۰	۰	۰	۱۲۰۰
مجموعه ورزشی خلیج فارس	۰	۰	۰	۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰
منصور عمرانی	۰	۱۹۰۰	۰	۰	۰	۱۹۰۰
ورزشگاه امام رضا	۰	۴۰۰۰۰	۰	۰	۰	۴۰۰۰۰
ورزشگاه بدر	۰	۳۰۰۰۰	۰	۰	۰	۳۰۰۰۰
ورزشگاه شقایق	۰	۱۱۰۰	۰	۰	۰	۱۱۰۰
ورزشگاه شهید چمران	۰	۰	۰	۴۰۰۰۰	۰	۴۰۰۰۰
ورزشگاه فارابی	۰	۰	۰	۱۷۶۳	۰	۱۷۶۳
ورزشگاه قائم	۰	۰	۱۷۶۳	۰	۰	۱۷۶۳
جمع کل	۴۲۰۰	۷۴۹۰۰	۱۳۷۶۳	۲۱۷۶۳	۱۴۷۰۰	۱۲۹۳۲۶
سرانه ورزشی به ترتیب نفر (متر مربع)	۰.۰۴	۰.۹۹	۰.۱۹	۰.۳۳	۰.۲۴	۰.۳۴
سرانه مورد نیاز برای رسیدن به حد مطلوب (متر مربع)	۲۰۶۷۹۶	۷۶۷۹۴	۱۳۴۷۲۹	۱۱۰۶۳۵	۱۰۶۸۱۰	۶۳۵۷۶۴

مأخذ: سند راهبردی توسعه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران و برآورد سرانه توسط نگارنده

نمودار ۵: نمودار حجمی رسیدن به فضای مطلوب ورزشی در هر ناحیه

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

شاخص های مکان یابی پیشنهادی مراکز ورزشی در شهر

- ۱- تراکم مسکونی : به منظور استفاده بیش تر جمعیت به خصوص زنان خانه دار هر چه در نزدیکی مراکز مسکونی تاسیس گردد بهتر است.
- ۲- کاربری فضای سبز : به منظور دوری فضاهای شهری به خصوص مراکز مسکونی از آلودگی صوتی (تشویق تماشاگران و هیاهوی بازیکنان و غیره) بهتر است این مراکز در نزدیکی پارکها و فضای سبز باشد. (به علت حائل صوتی بودن پارکها و فضای سبز)
- ۳- کاربری ورزشی موجود: از تراکم این واحدها در یک قسمت جلوگیری شود و این مراکز در جاهایی به وجود آید که تعداد این مراکز کم و یا اصلاً موجود نیست.
- ۴- شبکه معابر: مهم ترین معیار در مکان یابی فضاهای ورزشی است. این معیار برای همه مرکزهای ورزشی از کوچک ترین آنها تا مرکز ورزشی شهر مصداق دارد. مراجعان به این فضاها بیش تر و همچنین وجود تماشاچیان نیز به اهمیت دسترسی می افزاید. وجود یک شبکه مناسب باعث جلوگیری از ترافیک می گردد.

رتبه بندی شاخص ها

لازمه مکان یابی برای مراکز ورزشی ارزیابی معیارها و تعیین فصل مشترک جهت دریافت یک نتیجه مشترک می باشد. شاخص مطالعاتی پذیرفته شده ، تراکم مسکونی ، فضای سبز ، مراکز فرهنگی موجود و شبکه معابر می باشد ، که برای هر عامل ، یک ارزش تعریف و در مرحله بعد فصل مشترک این عوامل جهت دستیابی به یک نتیجه مشترک می باشد.

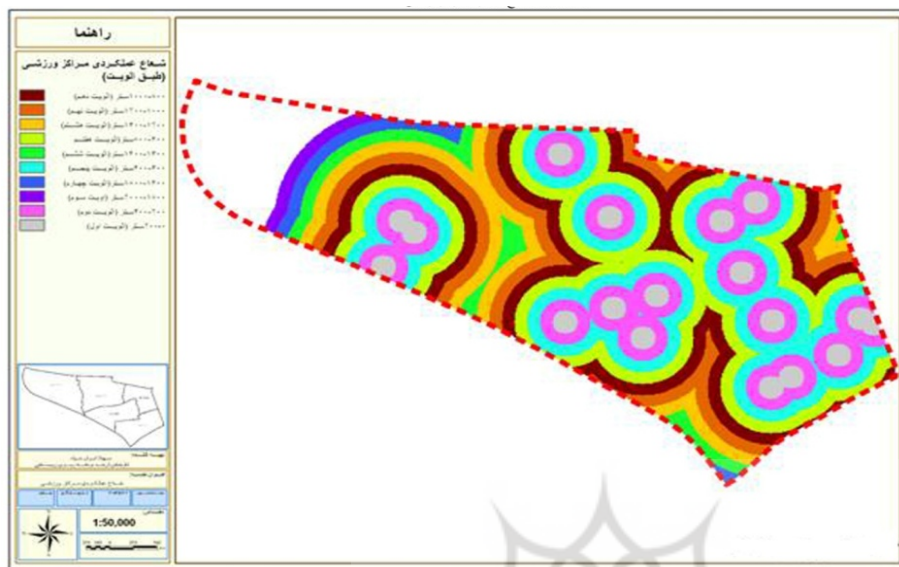
جدول ۸: رتبه بندی شاخص های سنجش با معیارها و الگوهای مطالعاتی

کدهای ارزش گذاری (از بالاترین رتبه ۱۰ تا پایین ترین رتبه ۱)	تراکم واحدهای مسکونی (۵۰۰ کیلومتر مربع)	کدهای ارزش گذاری (از بالاترین رتبه ۱۰ تا پایین ترین رتبه ۱)	شعاع عملکردی فضای سبز (۱۵۰۰ متر مربع لحاظ شده است)	کدهای ارزش گذاری (از بالاترین رتبه ۱۰ تا پایین ترین رتبه ۱)	شعاع عملکردی مراکز ورزشی (۲۰۰۰ متر مربع لحاظ شده است)
۱	۰-۲۲۹	۱۰	۰-۱۵۰	۱	۰-۲۰۰
۴	۲۲۹-۶۸۷	۹	۱۵۰-۳۰۰	۲	۲۰۰-۴۰۰
۶	۶۸۷-۱۲۳۷	۸	۳۰۰-۴۵۰	۵	۴۰۰-۶۰۰
۷	۱۲۳۷-۱۸۰۹	۷	۴۵۰-۶۰۰	۷	۶۰۰-۸۰۰
۱۰	۱۸۰۹-۲۳۵۹	۶	۶۰۰-۷۰۰	۱۰	۸۰۰-۱۰۰۰
۹	۲۳۵۹-۲۹۰۹	۵	۷۰۰-۹۰۰	۹	۱۰۰۰-۱۲۰۰
۸	۲۹۰۹-۳۴۵۹	۴	۹۰۰-۱۰۵۰	۸	۱۲۰۰-۱۴۰۰
۵	۳۴۵۹-۴۰۰۸	۳	۱۰۵۰-۱۲۰۰	۶	۱۴۰۰-۱۶۰۰
۳	۴۰۰۸-۴۶۵۰	۲	۱۲۰۰-۱۳۵۰	۴	۱۶۰۰-۱۸۰۰
۲	۴۶۵۰-۵۸۴۱	۱	۱۳۵۰-۱۵۰۰	۳	۱۸۰۰-۲۰۰۰

مأخذ: برآورد توسط نگارنده

مدل سنجش مکان یابی مراکز ورزشی مدل اجتماعی می باشد.

برای این منظور در ابتدا شعاع عملکردی مراکز ورزشی موجود محاسبه می گردد. نقشه ۶ نشان می دهد که جهت احداث و مکان یابی مراکز ورزشی بهینه ترین و مطلوب ترین نقطه ۸۰۰ تا ۱۰۰۰ متری مراکز ورزشی موجود می باشد.^۱

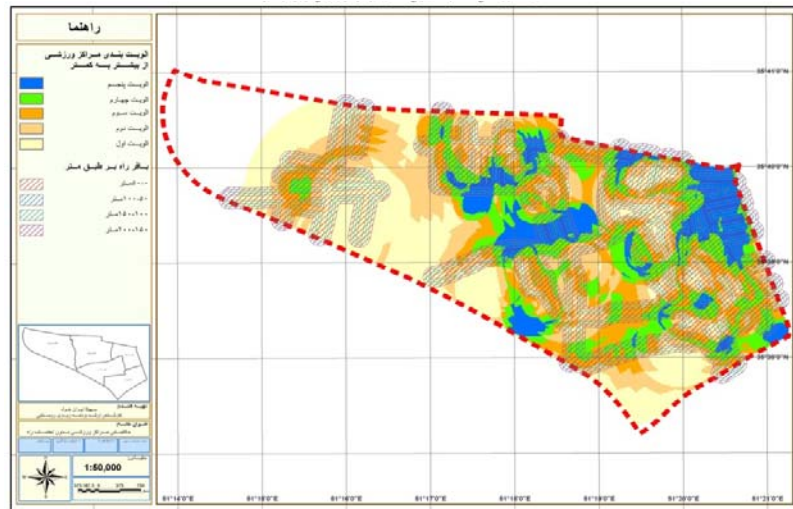
نقشه ۶: شعاع عملکردی مراکز فرهنگی

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

نقاط بهینه ایجاد نقاط ورزشی نسبت به تراکم مسکونی، فضای سبز و معابر به ترتیب الویت از بیش تر به کم تر می باشد. (نقشه ۷)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱ - حداکثر شعاع عملکردی مورد قبول و استاندارد ۲۰۰۰ متر در نظر گرفته شده است. (تمامی این مراکز در سطح ناحیه مورد بررسی قرار گرفته است)

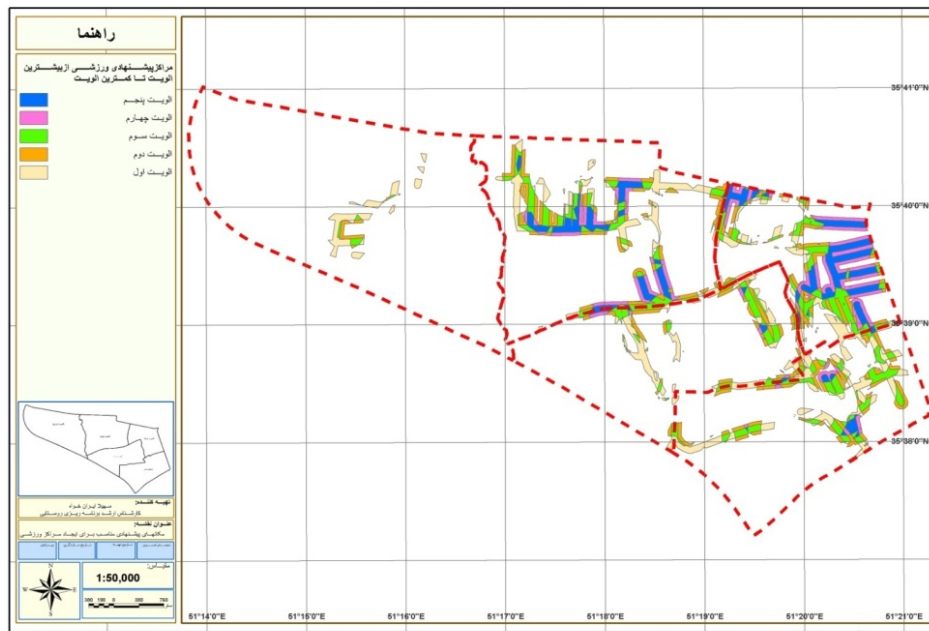

نقشه ۷: تلفیق تمامی شاخص ها (مسکونی، فضای سبز، مراکز ورزشی موجود و معابر)

مأخذ: ترسیم توسط نگارنده

از هم پوشانی نقشه ۶ و ۷ نقشه ۸ بدست آمده که در آن فصل مشترک شعاع عملکردی مراکز ورزشی، تراکم مسکونی و فضای سبز با عامل راه در نظر گرفته شده است. که نقاط قرار گرفته شده در حریم ۵۰ متری راه دارای بیشترین الویت و در حریم ۵۰ تا ۱۰۰ متر الویت دوم و در ۱۰۰ تا ۱۵۰ متر الویت سوم و ۱۵۰ تا ۲۰۰ در الویت چهارم قرار دارد.

پروژه گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مأخذ: توسط نگارنده

نتیجه گیری

داده ها و بررسی ها نشان می دهد با توجه به وضعیت اجتماعی کالبدی منطقه ۱۸ شهرداری تهران این تکنیک مناسب ترین تکنیک جهت برنامه ریزی و مکان یابی بوده که بتواند توسعه متوازن، همگون، هماهنگ در سطح منطقه ۱۸ شهرداری تهران به وجود آمده و این اختلاف فضایی و کالبدی از بین رفته و مناسب ترین موقعیت جهت احداث صورت گیرد که علاوه بر صرفه جویی در وقت و زمان شهروندان این مراکز بتواند در آموزش و تربیت شهروندان با هدف تحقق چشم انداز و اهداف کلان منطقه کمک نماید. بررسی ها و داده های آماری نشان می دهد که احداث و ایجاد مراکز فرهنگی و ورزشی در طی سنوات گذشته بر اساس شاخص ها و معیارهای علمی نبوده و احداث این مراکز مطابق دیدگاه و سلاقی مدیران بوده است. به عنوان مثال پائین بودن سطح آمار استفاده کنندگان از این مراکز و یا تراکم این مرکز در یک نقطه و خالی بودن سطح وسیعی از منطقه از این مراکز خدماتی. ایجاد این مراکز به خصوص در سطح نواحی باعث ایجاد یک هویت اجتماعی بر اساس تجانس انسانی، اجتماعی با هدف مشارکت سازی شهروندان در مدیریت و هم جابه جایی جمعیت خواهد شد.

منابع و مأخذ

- سعیدنیا، احمد، فضاهاى فرهنگى و ورزشى و تفریحى ، انتشارات سازمان شهرداریهای تهران، ۱۳۷۹
- حبیبی؛مسائلى ، محسن، صدیقه، سرانه کاربریهای شهری، سازمان ملی زمین و مسکن، ۱۳۷۸
- قهرودى تالى ، منیژه، سیستم اطلاعات جغرافیایی در محیط سه بعدی GIS، انتشارات جهاد دانشگاهی تربیت معلم، ۱۳۸۴
- کمیل؛فاینشتاین،اسکات، سوزان، نظریه برنامه ریزی شهری (سده بیستم) انتشارات آذرخش، ۱۳۸۸
- پور محمدی ،محمد رضا، برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات سمت، ۱۳۸۲
- سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵، مرکز آمار ایران
- سند راهبردی توسعه محلات منطقه ۱۸ شهرداری تهران شهرداری تهران
- www.tehran.ir
- www.planning-d.persianblog.ir
- http://753214.persianblog.ir/post/htm
- http://shoray3n.parsiblog.com/1201992.htm
- http://plan.persianblog.ir/post/3/htm
- www.tehran1400.ir/subjectShow.aspx?ID=205
- http://www.aftab.ir/articles/computer_internet_infortmation_technology/information_technology/c14c1149670141_gis_p1.php
- http://www.daneshju.ir/forum/f547/t92489.htm
- www.kandookaw.blogfa.com/post-9.aspx

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی